

סקר בקרב פעילי חברה אזרחית בירושלים

סיכום ממצאים

מוגש לעיר עמים
יובל פיורקו – ינואר 2015

רקע

בחודש דצמבר 2015, ביוזמת עיר עמים נערך סקר בקרב פעילי החברה האזרחית בנושא מזרח ירושלים. מטרת הסקר הייתה לזהות את התפיסות והעמדות של הפעילים ושל ארגוניהם ביחס למזרח ירושלים ולתושביה. פיתוח השאלון ששימש לסקר נעשה תוך הסתייעות בקבוצת מיקוד של מומחים ושל פעילים. בנוסף התקיימו ארבעה ראיונות עם משתתפים בקורס 'מזרחה מכאן' – קורס המיועד לפעילים חברתיים העוסק במזרח ירושלים. קבוצת המיקוד והראיונות סייעו בפירוש הנתונים.

מתודולוגיה

הסקר התקיים בין התאריכים 24-6 בדצמבר והשיבו לו 87 פעילים. הפצת השאלון בקרב הפעילים נעשתה בשיטה של 'כדור שלגי', אולם כדור שלג שמסלול ההתגלגלות שלו מתוחם: ההפצה נעשתה לארגונים מוכרים בירושלים המופיעים ברשימת תפוצה של 'מזרחה מכאן'. דגימה כזו פירושה שמדגם הפעילים המשיבים אינו מדגם מייצג של פעילי החברה האזרחית בעיר. עם זאת, הוא בהחלט מבטא קולות משמעותיים שעולים מפעילים המשתייכים ללמעלה מ-20 ארגוני חברה אזרחית בירושלים, ובכללם כמה ארגונים ממוסדים (ר' רשימה להלן). לפיכך, יש לראות בדוח זה בעיקר ביטוי לתוכן שעולה מן הקולות.

השאלון הועבר באמצעות קישור באינטרנט לרשימת תפוצה. המשיבים לא נדרשו לציין את שמם, אולם הם התבקשו לציין את שם הארגון אליו הם משתייכים, ורובם עשו זאת. בשאלות הכמותניות בשאלון נעשה שימוש בסולם בן 5 דרגות המופיע להלן. הממצאים המדווחים בטבלאות להלן מתייחסים לשיעור המשיבים על דרגות 4 ו-5 במשולב כמייצגים עמדה חיובית.

5	4	3	2	1
במידה רבה מאד	במידה רבה	במידה בינונית	במידה מעטה	כלל לא

אחת השאלות הציגה ארבע אפשרויות עקרוניות לעתיד המדיני של ירושלים, והמשיבים התבקשו לבחור בזו הקרובה ביותר לדעתם (ר' טבלה להלן). מתוך הנחה כי התשובה לשאלה זו משקפת עמדה פוליטית בסיסית (החופפת במידה רבה לשלילה או תמיכה ב"פתרון שתי המדינות"), יוצגו התשובות להלן בחלוקה לשתי

קבוצות: קבוצת ה"מתנגדים לשתי בירות" (קיבוץ של הבוחרים באפשרויות אי-גי' בטבלה להלן), וקבוצת ה"תומכים בשתי בירות" (הבוחרים באפשרות ד').

מתנגדים ל"שתי בירות" בירושלים	א. המשך המצב הקיים שבו ירושלים בריבונות ישראלית מלאה.
	ב. ירושלים בריבונות ישראלית מלאה תוך הענקת אזרחות ישראלית לתושבים הערבים (בדומה לערביי ישראל).
	ג. ירושלים בריבונות ישראלית, תוך מתן אוטונומיה בעניינים מוניציפאליים לתושבים בחלקים הערביים של העיר.
תומכים ב"שתי בירות" בירושלים	ד. שתי בירות בירושלים במסגרת פתרון מדיני מוסכם הכולל הסדרי בטחון.

מאפייני המשיבים

87 משיבים השתתפו בסקר, והם נחלקים כמעט שווה בשווה בין גברים לנשים. רובם הם חילוניים (64%), חלק ציינו שהם מסורתיים/רפורמים/קונסרבטיבים/דתלי"שים (22%), ומיעוטם הקטן (8%) הם דתיים לאומיים. מעל 80% מהם בני 24-44 שנים. תחומי הפעילות הבולטים שלהם הם קהילה (52%), תרבות (38%), פלורליזם יהודי (29%), וחינוך בלתי פורמלי (24); המספרים בסוגריים מציינים את מספר המשיבים שצינו תחום זה כתחום פעילותם, כאשר ניתן היה לבחור יותר מתחום אחד). בין הארגונים שבמסגרתם פועלים המשיבים ניתן למצוא את התעוררות, רוח חדשה, מוסללה, צעירים במרכז, ירושלמים, שלושה מינהלים קהילתיים שכונתיים, המכינה הירושלמית, מספר קהילות (כגון אלומה, חורש, הדרור), בקהילה, עונת התרבות, אחו"ה בכרם, צרופים, רבנים לזכויות אדם, טנא ירושלים, משו משו, ועוד.

ממצאים: עמדות ביחס למזרח ירושלים

טבלה מס' 1 מציגה את שיעור המסכימים עם היגדים שונים הנוגעים למזרח ירושלים ולתושביה. התוצאות מובאות בחלוקה לשתי קבוצות – קבוצת המתנגדים ל"שתי בירות" (המונה 26 משיבים שהם 30% מכלל המשיבים), וקבוצת התומכים בשתי בירות (המונה 57 משיבים שהם 66% מכלל המדגם). ההיגדים בטבלה מסודרים לפי גודל הפער בין עמדת "המתנגדים" לעמדת "התומכים": ההיגד הראשון הוא ההיגד שההפרש בין שיעור התמיכה בין שתי הקבוצות הוא הגדול ביותר "לטובת קבוצת התומכים"; ההיגד האחרון הוא ההיגד שההפרש בין שיעור התמיכה בין שתי הקבוצות הוא הגדול ביותר "לטובת קבוצת המתנגדים".

העמדה המרכזית העולה מקרב פעילי החברה האזרחית בירושלים, הן השוללים והן התומכים ב"שתי בירות" בירושלים, היא עמדה הרואה בתושבי מזרח ירושלים הערבים חלק אינטגרלי מהעיר (פריט 6 בטבלה), שזכאי לחלק שווה מן התקציב העירוני אפילו אם הדבר יפגע בתקציבי מערב העיר (פריט 1), וכן שעל חברי מועצת העירייה לפעול למען שיפור המצב הכלכלי-חברתי של תושבי מזרח העיר כחלק

מתפקידם (פריטי' 5 ; היגד זה זכה לשיעור התמיכה הגדול ביותר). כמו כן, רוב הפעילים היו שמחים לראות את תושבי מזרח העיר משתתפים בבחירות לעירייה (ס' 4). קיימים, הבדלים בשיעורי התמיכה בהיגדים אלה בין שוללי "שתי בירות" והתומכים בה בכיוון הצפוי, אולם **גם בקרב השוללים זוכים היגדים אלה לתמיכה רבה**. בשתי הקבוצות אף יש רוב שיברך על יזמות חינוכיות וחברתיות המשותפות לתלמידים יהודים וערבים.

טבלה מס' 1: עמדות ביחס למזרח ירושלים

היגד	שיעור מסכימים בקרב מתנגדים ל-2 בירות	שיעור מסכימים בקרב תומכים ב-2 בירות
1 על העירייה לחלק את תקציבי החינוך והרווחה של העיר באופן שווה לכל התושבים, גם אם הדבר יפגע בתקציבים המיועדים למערב העיר	63%	97%
2 המצב הנוכחי מחזיק את הצורך בפתרון פוליטי מוסכם על הצדדים בירושלים	61%	91%
3 העירייה צריכה ליזום תוכניות חינוכיות וחברתיות משותפות של תלמידים יהודים וערבים בעיר	62%	85%
4 הייתי שמח לראות את התושבים הערבים של העיר משתתפים בבחירות למועצת העיר	66%	85%
5 חברי מועצת העיר צריכים לפעול לשיפור המצב הכלכלי-חברתי במזרח ירושלים כחלק מתפקידם	81%	100%
6 הערבים הם תושבי העיר וחלק ממנה, בלי קשר לפתרון פוליטי כזה או אחר.	77%	91%
7 עוד בטרם החל גל האלימות האחרון בעיר, חשתי להגיע לשכונת הערביות במזרח העיר.	42%	28%
8 עקב המצב יש להציב מחסומים בשכונת הפלסטיניות בעיר לשם שמירה על הבטחון	46%	4%
9 על העירייה לעודד תלמידים במזרח העיר לעבור לתוכנית הלימודים הישראלית וכך להגדיל את מספר הזכאים לתעודת בגרות ישראלית	81%	27%

פער בולט בין הקבוצות נמצא בעמדות ביחס להצבת מחסומים בשכונות ערביות בעיר (פריט 8), ופער גדול עוד יותר ביחס לעידוד מעבר תלמידים במזרח ירושלים לתוכנית הלימודים הישראלית.

ממצאים: פעילות החברה האזרחית במזרח ירושלים

רוב הפעילים (כ-68%¹, אין הבחנה בין הקבוצות) **קיימו פעילות אזרחית או חברתית הנוגעת למזרח ירושלים** ו/או לתושביה (ר' טבלה מס' 2, פריט מס' 1). סוג הפעילות השכיח ביותר הוא הידברות ודו-קיום (13 פעילים), כשלאחריו תרבות ופנאי (6 פעילים). על אף שרובם קיימו פעילות בתחום, רק 45% מן הפעילים מדווחים שבארגון בו הם פועלים יש עמדה ברורה לגבי פעילות הארגון כלפי מזרח ירושלים (פריט מס' 2). לעומת זאת, ברמה האישית רוב הפעילים סבורים שהחברה האזרחית (קרי: הארגונים אליהם הם משתייכים) צריכה לפעול ביחס למזרח העיר, כולל למען קידום זכויות תושבי מזרח ירושלים מול הרשויות, או לכל הפחות בצורה של פעילויות דו-קיום (פריטים 3-4).

טבלה מס' 2: פעילות החברה האזרחית ביחס למז' ירושלים

היגד	שיעור מסכימים בקרב מתנגדים ל-2 בירות	שיעור מסכימים בקרב תומכים ב-2 בירות
1 קיימתי בעבר פעילות חברתית/אזרחית הנוגעת למזרח י-ם ו/או לתושביה	69%	70%
2 בארגון בו אני פועל יש עמדה בחרה לגבי פעילות הארגון הנוגעת למזרח ירושלים	42%	44%
3 ארגונים חברתיים צריכים לעסוק בסוגיה זו, בעיקר בצורה של פעילויות הידברות ודו-קיום.	19%	21%
4 ארגונים חברתיים צריכים לעסוק בסוגיה זו בדרכים שונות, כולל קידום זכויות תושבים ממזרח ירושלים מול הרשויות.	42%	67%

מסקנות

שתי מסקנות עיקריות עולות מן הממצאים:

1. מעבר לעמדותיהם ביחס לעתיד המדיני הרצוי של ירושלים, רוב הפעילים תומכים במדיניות שוויונית יותר כלפי מזרח העיר ותושביה, ורואים לחברה האזרחית במערב העיר תפקיד בכך.

¹ המספר שונה במקצת מן הממוצע המשוקלל של שני הנתונים עבור שתי הקבוצות משום שהוא כולל את תשובותיהם של משיבים בודדים שלא הזדהו כ"מתנגדים" או כ"תומכים".

2. מתוך היכרות מסוימת עם חלק מן הארגונים, ניכר פער בין עמדותיהם האישיות של הפעילים כלפי הסוגיה לבין עמדותיהם של הארגונים: העמדות האישיות נראות מגובשות יותר ונכונות יותר ללכת לקראת תושבי מזרח העיר.

כיצד ניתן להסביר תוצאות אלו? הסבר אחד הוא כי קיים פער טיפוסי בין עמדות שאדם פרטי יכול להרשות לעצמו לבטא, לבין עמדות רשמיות של ארגונים, אשר מטבעם נוטים להיזהר יותר, בוודאי בסוגיות רגישות. לחילופין, ניתן להסביר זאת באמצעות "רצייה חברתית" – הנטייה של המשיבים לסקר לענות באופן שתואם את מה שהם תופסים כציפיות מזמין הסקר. שני ההסברים אינם מוציאים זה את זה.

ממצאים אלו, לצד ממצאים מראיונות עם פעילים, מלמדים כי מודעותם של הפעילים לסוגיית מזרח ירושלים ועמדותיהם בנושא יכולים לשמש נקודת פתיחה טובה, אולם אין בהם די כדי לחולל שינוי משמעותי בארגוני חברה אזרחית ולהניע אותם לפעולה בנושא. לשם כך נחוצה התערבות מובנית וממושכת יותר, וכמובן, שיתוף פעולה מצד הארגונים.